

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Ἐκτος

Συνδρομὴ ἑτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἀρχονται ἀπὸ 1 ἰανουαρίου ἰσάστου ἔτους καὶ εἶναι ἑτήσια.—Γραφεῖον τῆς Διευθυντικῆς: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

26 Νοεμβρίου 1878

ΔΙΑΘΗΚΗ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

«Σαραντατέσσαρες χιλιάδες γρόσια εἰς τὸ κε-
μέρι τοῦ Μῆτρου Ἀγραφιῶτη. Ἀπὸ αὐτὰ αἱ
τριάντα χιλιάδες νὰ δοθοῦν εἰς τὰς τσοῦπαις μου
νὰ τὰς περιλάβουν οἱ δύο Μῆτριδες τοῦ Σκυλο-
δήμου καὶ Ἀγραφιῶτη. Δύο χιλιάδες νὰ πάρῃ
ὁ ἕνας Μῆτρος καὶ δύο ὁ ἄλλος, ὅπου μὲ ἐδοῦ-
λευαν. Χίλια νὰ πάρουν ἐκεῖνοι ὅπου θὰ μὲ θά-
ψουν. Δύο χιλιάδες ἔχει ὁ γραμματικὸς, τέσσα-
ρες χιλιάδες γρόσια τῆς Μαργιώς. Ἐὰ ἄλλα νὰ
μοιρασθοῦν διὰ τὴν ψυχὴν μου. Αὐτὰ ὅπου ἔχω
εἰς τὴν σακκούλαν μου νὰ τὰ λάβουν οἱ γραμ-
ματικοὶ καὶ τζαουσάδες μου.

21 Ἀπριλίου.

Κυριακή

Τὸ τουφέκι καὶ ἄτια μου νὰ πᾶνε τῶν παι-
διῶν μου, καὶ ὦρα μου. Ἐξ χιλιάδες γρόσια
μου θέλει ὁ Νοταρᾶς Ἰωάννης ἑκαπέντε χι-
λιάδες γρόσια ἔχει ὁ Μῆτρος τοῦ Σκυλοδήμου
διὰ τὸν Νασονίκα καὶ λοιποὺς, Δαγλῆ καὶ ἄλ-
λους ἀξιωματικούς.»

Τὸ πρωτότυπον τοῦ πολυτίμου τούτου ἐγγράφου ἔδωρή-
σατο ἐσχάτως τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς ὁ σοφὸς καθηγη-
τῆς τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλλ. ἔθνους κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος,
ὅστις ἐφιλοπόνησε τῷ 1858 ἐκτενῆ βιογραφίαν τοῦ ἀειμνή-
στου στρατάρχου. Ἐκ τοῦ ὠραίου τούτου ἔργου, ἀληθοῦς
ἱστορικοῦ καλλιτεχνήματος, ἐξαχολογήσαμεν τὰ ἐπόμενα.
Σ. τ. Δ.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΣΤΙΓΜΑΙ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Ἐπειδὴ τὸ κίνημα ἔμελλε νὰ ἐκτελεσθῇ τὴν 23
(Ἀπριλίου 1827), διαταγαὶ εἶχον δοθῆ εἰς ὅλον
τὸν στρατὸν ν' ἀναπαυθῇ τὴν 22 καὶ νὰ ἀπέχη
παντὸς ἀκροβολισμοῦ. Καὶ ὅμως τινὲς τῶν ἐν
τῷ Φαλήρω σταθμευόντων Κρητῶν, ἀφοῦ ἔφα-
γον καὶ ἔπιον, ἐκίνησαν παρὰ τὴν δοθεῖσαν δια-
ταγὴν καθ' ἑνὸς τῶν πλησιεστέρων ἐχθρικών
ὄχυρωμάτων, ὅπερ, καὶ τοι κείμενον ἐπὶ χώρου
πεδινοῦ, ἦτον ὅμως ἰσχυρότατον. Ὁ τουφεκι-
σμὸς ἀκουσθεὶς ἐφείλκυσε πολλοὺς καὶ Ἕλληνας
καὶ πολεμίους· οἱ μὲν ἔδραμον εἰς ὑποστήριξιν
τῶν Κρητῶν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσωσιν ἐξ
ἐφ' ὅπου τὸ ὄχυρωμα, οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἰππεῖς καὶ

1. Νεοφώτιστος νέας, ἧτις φέρουσα τὸ ἱμάτιον καὶ τὸν
ὄπλισμόν τοῦ στρατιώτου, παρηκολούθησε τὸν Καραϊσκάκη
καθ' ὅλας τὰς τελευταίας τῆς ζωῆς του ἐκστρατείας.
Σ. Ἐστίας.

πεζοὶ, ἀντεπεζῆλλον πρὸς ἀντίκρουσιν αὐτῶν.
Πολλοὶ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ προσῆλθον ἵνα
καταπαύσωσι τὴν ταραχὴν καὶ ἐπαναγάγωσι
τοὺς στρατιώτας εἰς τὰς τάξεις των· ἀλλ' ἡ
φωνὴ των δὲν εἰσηκούετο, καὶ ὁ κατὰ πρότον
μικρὸς ἀκροβολισμὸς κατήνησε μετ' ὀλίγον
μάχη σπουδαία. Μετ' ὀλίγον ὁ πάντοτε ἀτρό-
μητος Νικήτας πληγώνεται εἰς τὴν σιαγόνα,
πληγώνονται δὲ καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ καὶ
οὐκ ὀλίγοι στρατιῶται, ὥστε οἱ Ἕλληνες ἠναγ-
κάσθησαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν. Ὁ Καραϊσκά-
κης τὴν στιγμὴν ἐκείνην κατέκειτο πυρέσσων
ἐν τῇ σκηπῇ του· ἀλλ' οἱ πυροβολισμοὶ καὶ αἱ
κραυγαὶ ἐξεγείρουσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ληθάργου,
καὶ τινάχθεις ἀπὸ τῆς κλίνης, ἐρωτᾷ τί τρέ-
χει, πρὶν δ' εἶτι φθάσῃ νὰ ἐξηγήσωσιν εἰς αὐ-
τὸν τὰ συμβάντα, βλέπει οἰκοθεν τὴν τῶν Ἑλ-
λῶνων τροπὴν. Ἀναπηδήσας λοιπὸν ἀμέσως εἰς
τὸν ἵππον του λαμβάνει ἀπὸ τινος τῶν παρατυ-
χόντων τὸ γιαταγάνι του, καὶ συμπαραλαβὼν
ὄσους τῶν ἰππέων ἢ ἐφίππων ἀξιωματικῶν ἀ-
πήνησε καθ' ὁδὸν, ἐξορμᾷ κατὰ τῶν πολεμίων,
μεταβάλλει τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων καὶ ἀ-
ναγκάζει αὐτοὺς ὑποχωρήσαντας νὰ κλεισθῶσιν
εἰς τὰ ὄχυρώματα αὐτῶν. Ἀλλὰ ὑπὸ τοῦ πυρε-
τοῦ καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας παροξυνόμενος,
δὲν ἔδειξε τὴν συνήθη αὐτοῦ φρόνησιν, καὶ, μὴ
ἀρκούμενος εἰς τὰ γενόμενα, προέβη μετὰ τῶν
ὀλίγων περὶ αὐτῶν ἰππέων ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐχ-
θρικών ὄχυρωμάτων, πυροβολῶν δεξιᾷ καὶ ἀρι-
στερᾷ. Μετ' ὀλίγον ὅμως ὁ Κιουταχῆς ἐκπέμ-
πει κατ' αὐτοῦ ὀλόκληρον τὸ ἰππικόν· οἱ περὶ
τὸν Καραϊσκάκη, μὴ δυνάμενοι ν' ἀνθέξωσιν
εἰς τοσοῦτον ἀνωτέραν δύναμιν, τρέπονται εἰς
φυγὴν, ὁ δὲ, μείνας κατὰ τὴν συνήθειαν του τε-
λευταίος ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης ἵνα ἐνθαρρύνῃ
τοὺς συναγωνιστὰς καὶ ἵνα μὴν ἀφήσῃ ν' ἀποβῇ
ἐπιβλαβὴς ἢ καταδιωξίς των, πληγώνεται καὶ
πίπτει ἀπὸ τὸν ἵππον του· ἀλλὰ τὴν αὐτὴν στιγ-
μὴν συνελθὼν, ἰππεύει πάλιν καὶ παραμένει
προτρέπων τὸ ἰππικὸν εἰς τὸ νὰ ἀνθέξῃ ὅσον δύ-
ναται, καὶ δώσῃ οὕτω καιρὸν εἰς τοὺς πεζοὺς,
τοὺς ἐν τῷ μεταξύ περιπλακέντας εἰς τὴν μά-
χην, νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν. Τότε ὁ ὑπασπιστῆς
τοῦ ἰππικοῦ Παναγιώτης Κακλαμᾶνος, ὅστις δι-
έμεινε πλησίον τοῦ Καραϊσκάκη καθ' ὅλους
τοὺς κινδύνους τῆς ἡμέρας ταύτης, ἔδειξε τόλ-

μην τῆ ἀληθείᾳ ἠρωϊκῆν· ἡ παρούσα γενεὰ δύναται ἀκόμη νὰ ἴδῃ τὸ γενναῖον τοῦτο τέκνον τῆς Βυτίνης φέρον ἀμερίμνως τὸν ἕνα καὶ μόνον αὐτοῦ βραχίονα· ἡξέυρει ὅμως ἄρᾳ γε ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν σφαῖρα κανονίου ἀφῆρεσε τὴν δεξιάν τοῦ ἀνδρὸς χεῖρα, αὐτὸς οὐδὲν πτοηθεὶς, ἐξηκολούθησε μαχόμενος λαβὼν τὴν σπάθην διὰ τῆς ἀριστερᾶς· ἄς τὸ μάθῃ, ἵνα γνωρίσῃ ὅποια ἦν ἡ ψυχὴ τῶν ἀθλητῶν τῶν ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης διεξαγαγόντων τὴν ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἐρχόμεθα εἰς θέαμα οἰκτρότερον ἅμα καὶ φοβερότερον.

Ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐσκέφθη περὶ ἑαυτοῦ εἰμὴ ἀφοῦ εἶδε τὸν στρατὸν ἐκτὸς κινδύνου· εἶχε δὲ διαδοθῆ ἡ ὀλεθρία φήμη καὶ πλῆθος ἀξιωματικῶν συνδραμόντες συνώδευσαν αὐτὸν μέχρι τῆς θαλάσσης, ἐκείθεν δὲ μετεκόμισαν ἐπὶ τοῦ πλοίου τοῦ ἀρχιστρατήγου, ἵνα τύχῃ πλειοτέρας τινὸς περιποιήσεως. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ὀδοιπορίας ἐκείνης δὲν μετέβαλε παντάπασιν ἦθος, καὶ μετὰ πλήρους τῆς ψυχῆς ἀταραξίας ὠμίλησε περὶ πολλῶν ἀντικειμένων. Ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸ πλοῖον, κατεβίβασαν αὐτὸν εἰς τὸ δωμάτιον, καὶ στρώσαντες τάπητα τὸν ἀπέθεσαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν οἰκείων του. Ἡ πληγὴ ἦτον εἰς τὸ ὑπόγαστριον, καὶ ὁ μὲν χειρουργὸς δὲν εἶπεν εἰς αὐτὸν ὅτι εἶναι θανατηφόρος, ἀλλ' αὐτὸς, παρατηρήσας ὁ ἴδιος τὸ τραῦμα, ἀπεφάνητο, διὰ συνήθους τινὸς φράσεώς του, οὐ μόνον ὅτι ἦτον ἀνίατον, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὀλίγας εἶχε νὰ ζήσῃ ἔτι ὥρας. Ὅθεν ἐζήτησεν ἀμέσως τὸν πνευματικὸν καὶ τὸν Χριστόδουλον Χατζῆ Πέτρον καὶ τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν, τοὺς δύο ἀρχηγούς τοῦ τάγματος τῶν Παλαμηδιῶν, τὸ ὁποῖον ἐθεώρησε πάντοτε ὡς τὸ κυριώτατον ὄργανον καὶ στήριγμα τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἀγώνων. Ἀφοῦ δὲ ἐξωμολογήθη, ἐζήτησε συγχώρησιν παρ' ὅλων τῶν περιεστώτων καὶ ἐκοινωνήσε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ὑπηγόρευσε καὶ ἰδίᾳ χεὶρὶ ὑπέγραψε τὴν διαθήκην του. Μετὰ τοῦτο παρήγγειλε νὰ τὸν θάψωσιν εἰς τὴν κατὰ τὴν Σαλαμίνα ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου· καὶ τότε, ὥσανεὶ ἐπιφυλάττων τοὺς τελευταίους αὐτοῦ λόγους διὰ τοὺς φιλάτους τῶν συναγωνιστῶν, στραφεὶς πρὸς τὸν Χριστόδουλον Χατζῆ Πέτρον καὶ τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν, «ἐλάτε τώρα, τοὺς εἶπε, νὰ σᾶς ἀσπασθῶ.» Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἐδάκρυον, ἐπροσπάθησεν ὁ Καραϊσκάκης νὰ τοὺς ἐμψυχώσῃ, παραγγέλλων ἰδίως νὰ καταβάλωσι πᾶσαν φροντίδα ἵνα φυλάξωσι τὰς θέσεις αὐτῶν καὶ κατορθώσωσι τὴν λύσιν τῆς τῶν Ἀθηνῶν πολιορκίας· «πρὸ πάντων, εἶπε, σεῖς οἱ παλαιοὶ συναγωνισταὶ μου νὰ μὴν ἐντροπιασθῆτε· ἰδοὺ ἡ διαθήκη μου· εἰς τὸν υἱόν μου ἀφίνω τὸ τουφεκί μου, τὴν μόνην περιουσίαν τὴν ὁποίαν ἔχω τώρα· τὰς θυγατέρας μου· τὰς ἀφιερῶνω εἰς σᾶς τοὺς συναγωνι-

στάς μου.—Μὴν ἀναφέρῃς τὸν θάνατον, εἶπεν ὁ Χριστόδουλος, διότι δὲν εἴμεθα εἰς ἐκείνην τὴν κατάστασιν. — ἤκούσατε, ἐπανελάβην ὁ Καραϊσκάκης, ὅσα σᾶς εἶπα διὰ τὰ παιδιὰ μου· διὰ σᾶς ὅμως· τί νὰ εἶπω; ἐπεθύμουν νὰ ἔγω τὸ ἔθνος ἐμπρὸς μου διὰ νὰ τῷ εἶπω τί ἀξίζετε· ἀσπασθῆτε ἐκ μέρους μου ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς, καὶ αὔριον τὸ πρῶτ' ἐλάτε πάλιν νὰ σᾶς ἰδῶ ὅλους.» Ἄλλ' ἡ ἐπαύριον δὲν ἐμελλε νὰ εὔρῃ αὐτὸν μεταξὺ τῶν ζώντων· διότι ἀφοῦ δι' ὅλης σχεδὸν τῆς νυκτὸς διετήρησεν ἐν μέσῳ δριμυτάτων πόνων τὰς φρένας του σώας καὶ τὴν φωνὴν ἀναλλοίωτον, ἐξέπνευσε περὶ τὴν 4 μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥραν, εἰς τὰ ἐξημερώματα τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἥτις, ὠρισμένη οὕσα διὰ τὸ μεγαλειότερον τοῦ στρατοῦ ἐπιχείρημα καὶ καθιερωμένη ἐν ταύτῳ εἰς τὴν μνήμην τοῦ Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, τοῦ ὁποίου ἔφερον ὁ Καραϊσκάκης τὸ ὄνομα, πρὸ μικροῦ ἔτι ἐφαίνετο μέλλουσα νὰ ἐρτασθῆ ὡς ἡμέρα χαρᾶς καὶ θριάμβου, ἥδη δὲ ἀνέτειλεν ἵνα ἀναγγείλῃ συμφορὰν, τῆς ὁποίας τὸ μέγεθος μετ' ὀλίγον κατὰ δυστυχίαν ἐμελλε νὰ καταμετρήσῃ ἡ Ἑλλάς.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Ὁ Καραϊσκάκης δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ γνησιώτερον, οὕτως εἶπεν, προῖον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ τωόντι, ἂν ἀναλογισθῶμεν ὅποια τις ἀλλοίωσις συνέβη εἰς αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν διήγε τὸν βίον τοῦ κλέπτου καὶ τοῦ μισθοφόρου μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν πρώτων τῆς ἐπαναστάσεως χρόνων, καθ' ἣν κατετάσσετο ὑπὸ τῆς Γερουσίας τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος μεταξὺ τῶν ἀπλῶν αὐτῆς χιλιάρχων, μετὰ τοῦ Ἀνδρέου Ἰσκου, τοῦ Δημητρίου Μακρῆ, τοῦ Ἀλεξίου Βλαχοπούλου, τοῦ Γεωργίου Τζόγκα, τοῦ Κώστα Σαδῆμα καὶ δεκαεξὲς ἄλλων ὀπλαρχηγῶν, ἡ ἠγωνίζετο οἴκοθεν ν' ἀρπάσῃ ἀπὸ τὸν Γιαννάκην Ῥάγκον τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀγρᾶφων καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς πάλιν καθ' ἣν ἀναγορευθεὶς Γενικὸς Ἀρχηγὸς τῆς ὅλης Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐπέβαλλε τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ εἰς ἅπαντας τοὺς πρὸ μικροῦ ἔτι ὁμοταγεῖς συναγωνιστάς, καὶ πίπτων ἐν Πειραιεὶ ἤκουε τὸ ἔθνος δολοκλήρον, ἐν Τροιζίνι συνηγμένον, ἀνακηρύττον αὐτὸν ἐλευθερωτὴν τῆς Ρούμελης καὶ ἐπικαλούμενον αὐτὴν αὐτοῦ τὴν σικιὰν ἵνα, ἐπιφοιτῶσα εἰς τὰ συμβούλια τῶν περιλιπομένων ἡγεμόνων τοῦ στρατοῦ, συντελέσῃ εἰς συμπλήρωσιν τοῦ μεγάλου ἔργου τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος· ὅταν ἐνθυμηθῶμεν ὅποια τις μεταβολὴ ἔξεων, διαθέσεων, περιστάσεων συνέβη εἰς τὸν ἄνδρα ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἔστρωνεν αὐτὸν εἰς τὸν φάλαγγα καὶ ἔδιδεν αὐτῷ εἰς τοὺς πόδας πληγὰς χιλίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν εἰς τὴν περὶ Κομπότιον μάχην ὁ Καραϊσκάκης, μὴ ἀρκούμενος ν' ἀνδραγαθῆσθαι περιφανῶς, ἔστρεψε,